

THE RUSSIAN POSTMODERNIST DISCOURSE

Elena Manea, PhD Candidate, Constanța

Abstract: Postmodernism emerged in Russia as a wave of emotions in political, as opposed to intellectuals. Russian writers have reflected the need for freedom of culture to political ideology to the new course of the Soviet world. Postmodernism (with its Western roots) after the '90s turned a bad influence on Russian culture and civilization and also a great opportunity to shed light on universal reader authenticity and beauty of Russian literary discourse. Postmodernism legitimacy penetrate Western culture, gestures of approval or denial are all accepted. The idea of going into the foreign culture, in foreign canons, foreign standards is to some poisonous idea for others, a serious game, for others a chance for Russia to "normalize". But before the road is shaping a fundamentalist postmodernism, postmodernist discourse when elements are used, on the one hand to defend their culture, western national invasion and on the other to do something in the sense of finding their soul a new culture.

Keywords: postmodernism, Russian literary discourse, conceptualism, social and art

Trăim cu senzația că Rusia a împrumutat din Occident forme culturale, sociale și politice de viață, care nu se încadrează în contururi de suflet rus, și cei de pe pământ natal au fost supuși unei transformări bruște, însă există și ideea că starea actuală de spirit din Rusia a fost, de fapt, mult timp o parte din mentalitatea națională. Cultura rusă întotdeauna va exista în urma “vechii” Europe cu câțiva pași, întotdeauna va fi sub jugul său spiritual de putere, fără a se regăsi pe sine în aceasta spiritualitate. Se acreditează tot mai mult ideea unei pseudo-metamorfoze a culturii ruse, concept care la Spengler nu este nici simplu și nici unidimensional. Sistemul de coordonate *Occident vs. Rusia, tânăr vs. bătrân, al nostru vs. străin, cultura vs. postcultura* poate fi privit și dintr-un unghi mai optimist, după scenariul ultimelor evenimente. O importantă oprire la un anumit stadiu, în cadrul unui model poate conduce la situația în care vechea cultură oferă tinerilor mijloacele cu care aceștia pot micșora până la eliminare influența acestei culturi. Poate apărea, în aceasta situație, respingerea unei forme de cultură și, în paralel, adoptarea alteia. Astfel se întâmplă și în Rusia, unde cultura străină pătrunde la schimb; imitația culturii străine postmoderniste europene occidentale devine un fenomen. Cea mai recentă formă de cultură ce a pătruns în spațiul cultural rusesc este nihilismul, devenind postmodernism. Se naște astfel firesc întrebarea: nu putea să fie o forma “estică”, “orientală” a unui postmodernism, care să coincidă la exterior cu postmodernismul occidental, dar care să fie totuși opus acestuia? Există astăzi un postmodernism oriental în cultura/societatea rusă sau el va apărea într-un viitor apropiat? Imitarea nihilismului occidental în societatea rusă (de tip oriental) nu conduce în mod automat la europenizarea acesteia, ci la distrugerea a ceea ce reprezintă societatea occidentală de fapt, imaginea acesteia fiind distorsionată în mentalul rusesc. În istoria culturii ruse au mai existat perioade de imitare a culturii europene, care nu au fost însoțite neapărat de o negare a ei. Nihilismul postmodern este în principiu la nivel cultural, mai întâi de toate împotriva culturii europene occidentale, împotriva rațiunii acesteia.

Poziția rusă este aceea că postmodernismul occidental reprezintă cu siguranță distrugerea și degradarea culturii, transformarea culturii într-o “postcultura fără viață”. Pentru cei care trăiesc în spațiul rus stăruie întrebarea dacă Răul culturii europene occidentale se va

manifesta față de cei care privesc la aceasta cu admirație. Cultura europeană, în concepția analiștilor ruși, suferă de deconstrucție, de o sfărâmare a logicii ei interne. Cultura rusă se poate afla în fața unei noi culturi mai convingătoare, față de care trebuie să se apere, încercând cumva să apere dreptul culturii rusești la existență. Situația aceasta va genera o *gândire între linii*, între cele două culturi, și există posibilitatea ca discursul cultural dominant să fie sfărâmat, dezmembrat, deconstruit. Discursul cultural oriental poate reuși acolo unde discursul european occidental își arată lipsurile, slăbiciunile, acolo unde nu are ea însăși șanse de supraviețuire. Acolo, în absența sau în slăbiciunea discursului occidental, discursul oriental își poate realiza formele sale cele mai potrivite. Retorica joacă aici rolul de a “acoperi nevrotic” cultura mai matură a Vestului în fața oamenilor din Rusia în alte veșminte, care în mod inevitabil o va face să pară complexă. Este încă nelămurit de ce raționalitatea postmodernismului occidental trebuie să fie înțeleasă de către omul oriental. Pentru ruși, oricare din formele postmodernismului occidental este considerată a fi lipsită de conținut, vidă. Sunt considerate a fi “mai bune” cu atât mai mult cu cât consumă mai mult energia consumatorilor. Formele acestui discurs cultural occidental se ascund sub forma de nimicuri și absurdități, care deformează conștiința omului oriental. Sub sintagma “performanța postmodernismului” se distruge logica naturală a Estului. Situația este comparabilă cu confruntarea budismului cu învățăturile dogmatice aduse din India sau cu situația în care un student este pus să rezolve o problemă cu ajutorul tehnologiei, aceasta din urma fiind văzută ca o ofensă adusă inteligenței umane. Logica occidentală actuală este absurdă pentru orientali, nu este logica “normală”, este logica care are fisuri ale regulilor de bun-simț, este logica care se așază peste ruine, conducând în mod fals la iluminare. Încercările la care este supus omul îl determină pe acesta să iasă deprimat din această confruntare. Se instituie un șir de încercări nereușite de ieșire și, existența se transformă într-o căutare de eliberare grea. Rațiunea este a Vestului, inteligența a Estului, iar ucenicul care luptă să iasă din această confruntare este cultura rusă. Ne aflăm în situația postmodernismului oriental? Cultura occidentala împinge lumea și pe sine în haosul postculturii, oferă “posibilitatea” prea timpurie de a introduce în cultura Estului logica unei culturi străine și a elimina propriile izvoare de cultură.

Potrivit Elias Kolyazhnogo, caracteristicile postmodernismului din Rusia sunt *atitudine batjocoritoare față de trecut, dorința de a ajunge la final, la limita și de auto-eclipsare*. Conform aceluiași autor, semnificația lor postmodernistă este aceea de *creativitate*, care de obicei se reduce la *comedie și luare în derâdere*, precum și de *diapozitive, efecte speciale* folosite în mod vulgar și cu descrierea sinceră a psihopatologiei.

Comentarii cu privire la teorii interne ale postmodernismului rus există, există mai multe concepții oarecum polare. Unii critici susțin că în Rusia nu există nici o post-literatură modernistă, mai ales în ceea ce privește teoria postmodernismului și critica literară. Alții afirmă că Khlebnikov, Bahtin, Losev, Lotman și Shklovskii sunt ei *înșiși Derrida*, mai ales în ceea ce privește practicile literare postmoderniste ruse. Postmodernismul literar rus nu a fost acceptat nu numai în rândurile lor, dar și părinții săi de Vest, de asemenea, au respins aceasta existent a postmodernismului și este bine-cunoscută poziția Douve Fokkema. Sorokin, B. Akunin abordează un gen de detectiv care se transformă în literatură și care este asociat cu perioada postmodernismului.

În dezvoltarea postmodernismului din literatura rusă se pot stabili trei perioade, trei valuri ale postmodernismului. Primul val cuprinde anii '60- '70 și este perioada de început, de

instalare, de tranziție. A doua perioadă este perioada anilor '70- '80 când postmodernismul se confirmă ca direcție a literaturii rusești, la baza tezei estetice poststructuraliste că «lumea (conștiința) este text» și la baza ideii că arta se construiește cultural ca intertext. A treia perioadă este perioada anilor '80- '90, fără îndoială perioada legalizării postmodernismului ca viziune asupra discursului literar. Primele doua perioade ale postmodernismului rusesc au fost cunoscute sub denumirea de cultura catacombelor. În această perioadă se creează în subteran, iar aceste creații se bucură de mai mult succes în afara spațiului cultural rusesc. Postmodernismul este asociat de cele mai multe ori cu generația tânără de scriitori. Aceștia se integrează procesului literar general, dar aduc cu ei o viziune nouă, neobișnuită. Se pot identifica influențe ale postmodernismului occidental în creațiile literare rusești, ceea ce poate conduce la ideea că modelul a fost acela al culturii occidentale.

Metatextul

Filozoful francez Jean-François Lyotard și criticul literar american Frederic Jameson au dezvoltat o teorie în domeniul naratologiei, teoria *metatextului*. Jean-François Lyotard a descris acest curent drept o „mefiență în metanarațiuni” (Lyotard, 1984). În viziunea lui Jean-François Lyotard, postmodernismul atacă ideea unor universalii monolitice și, în schimb, încurajează perspectivele fracturate, fluide și pe cele multiple. Mergând pe gândirea lui Lyotard, în cadrul postmodernismului rus, metatextul este o *meta-povestire*, o *meta-povestioară*, *meta-istorie*, un *meta-discurs*, păstrând înțelesul lui Lyotard sistem de explicații, care organizează, completează, adaugă. Exemple de construcție a metatextului în literatură contemporană rusă a postmodernismului poate servi o lucrare de Vladimir Sorokin- *Dismorfomaniya*(roman), o lucrare de Boris Akunin- *Pescărușul*, Viaceslav Petsuha- *Noua Moscova*(roman filosofic).

Pop-art și conceptualismul

Apariția curentului *Pop art* este în mare măsură legată de creația a doi artiști neodadaști: Jasper Jones și Robert Rauschenberg. În anii cincizeci, acești artiști introduc în artă obiecte de uz cotidian, în mod direct sau doar imaginea lor. Având în vedere formatul lor, nu ne dăm seama dacă este vorba despre planșe autentice sau despre opera unui pictor. Următoarea idee a lui Jones o reprezintă sculpturile în bronz care imită cutii de conserve sau alte obiecte uzuale. Începând din anul 1953, Rauschenberg creează numeroase colaje ale căror rădăcini se află în cubism și în operele lui Marcel Duchamp. El este și inventatorul așa numitelor "combined paintings", care constau în amestecul diverselor obiecte (ex.: firme, sticle, fotografii etc.) pe suprafețele pictate, rezultând un fel de colaje tridimensionale.

Conceptualismul este momentul unui astfel de curaj revoluționar de meta-interogație pe care arta și-o face statutului său însăși la fel cum în filozofie acest lucru se făcuse încă de pe timpul lui Kant. Tematica elementului conceptual este interogația despre artă și estetică în general și a fost inaugurată de către Marcel Duchamp o dată cu expunerea de obiecte „readymade”. Conceptualismul afirmă că obiectul de artă nu are valoare în sine și că doar mintea omenească este cea care îl investește proiectiv cu o astfel de valoare, însă nu s-a spus acest lucru direct în produsul artistic. Evident că acest lucru se putea face doar cu spargerea tradiției, inclusiv a statutului colecționarului de artă care este legat mai mult sau mai puțin de tradiția însăși. Mitologia artei tradiționale, elitismul ei sunt doar investiții mistice ale

autorităților religioase și politice. Scopul unei astfel de mutații culturale se datorează fie îmbunătățirii voinței spiritelor sau zeităților pentru cazul societății primitive, fie menținerii dominanței și stăpânirii asupra robilor prin cultură și educație specifice societății clasice. Dadaismul a intuit o astfel de perspectivă și a dat drumul manifestărilor de tip antiarta tocmai datorită simțirii unei astfel de perspective sociale ipocrite a artei tradiționale. Antiarta dadaismului înseamnă întoarcerea radicală împotriva unui astfel de statut social al artei. Însă, dadaismul nu a avut curajul și puterea să meargă mai departe și să și explice publicului scepticismul său. Abia conceptualismul a avut acest curaj de a spune deschis și simplu că valoarea artei nu ține de obiect, ci de ceea ce se investește în el. Un astfel de demers este în măsură să submineze însăși instituția artei și însuși statutul social al artistului. Dacă obiectul este lipsit de valoare și dacă doar ideile împachetate în el contează, atunci arta nu își justifică statutul mistic pe care statul i-l conferă. Ea este liberă la fel cum sunt ideile însele. Conceptualiștii și-au asumat acest risc care la prima vedere le subminează propriul statut social. Joseph Beuys a primit muștrări din partea conducerii universității unde predă tocmai pentru credința sa cu rădăcini în vechiul dadaism după care fiecare om este artist. O astfel de idee submina inclusiv statutul învățământului de artă, pe lângă statutul social al artei în genere.

În literatura modernă rusă, reprezentanți ai conceptualismului sunt poetul Lev Rubinstein, Dmitri Prigov, Vsevolod Nekrasov. Criticul Vyach Kuritsyn spune că *pentru conceptualism este foarte important ca acestea să «modelat» conștient imaginea lui*. În această privință, spune Prigov: «Am adus o dată o poezie," Onoare ". Am precizat că: Un poem bun poate fi cunoscut, poate nu. Prigov e un poet mare, în epoca postmodernă, însă poeți mari, prin definiție, nu pot fi, pentru că toate se spun și se repeta, se poate doar varia în literatura.

Socio-arta

Sotz Art în literatura rusă poate fi înțeleasă ca o variantă de conceptualism, sau de artă pop, apelând la limbă, cea a culturii sovietice, pentru a exprima realismul socialist. Vyach Kuritsyn afirma că în Sotz Art pot fi prezente elemente de critică și liric, filozofice, nostalgice. Socio-literatura în opinia sa, prezintă «adevărul real despre ororile totalitarismului». De exemplu, el crede că, cu excepția tranșanta a lui A. Platonov, nimeni nu a scris ceva mai sinistru, mai viu și mai convingător despre distrugerea peisajului rus, decât Sorokin. Ca un exemplu de filozofie a Sotz- Art, Kuritsyn conduce analiza unui fragment de imagini ale orizontului Eric Bulatov luate de către Boris Groys: «orizontul ... simbolizează eroarea tuturor aspirațiilor umane, orice progres" - care a captat ontologic, care a plasat omul pe Pământ». Și aici este o mostră nostalgică a Sotz- Art. Exemple de art- pop nostalgice pot fi văzute în romanul lui album de timbru, Andrei Sergeyev, care conține o listă cu numele «din copilăria mea: Avion, Maxim Gorki.

Mutarea postmodernismului de la Vest la Est - posibile interpretări

A existat o perioadă de tranziție de la o imitare simplistă, fără sens a postmodernismului occidental la postmodernismul oriental. Tranziția a reprezentat o operație, o perioadă a epigonilor. Mutarea de la Vest la Est a dus la o căutare bolnavă și periculoasă a propriei logici sub puterea unei culturi străine.

Stadiile următoare acestei situații corespund “creșterii”, cultura rusă devine matură și găsește o formulă proprie, își dobândește propria logică, pe care o va utiliza mai departe la găsirea de forme, mijloace de ființare sau, cel puțin așa spera omul de cultură rus. Postmodernismul pătrunde cu legitimitatea culturii din Vest, gesturile de aprobare sau negare sunt pe rând acceptate. Ideea de a intra în cadrul unei culturi străine, în standarde străine cu canoane străine este pentru unii o idee otrăvită, pentru alții un joc serios, pentru alții o șansă ca Rusia să se “normalizeze”. Se conturează însă în fața rușilor un postmodernism fundamentalist, atunci când elemente ale discursului postmodernist sunt utilizate, pe de o parte pentru a apăra propria cultură națională de invadarea Occidentului și pe de altă parte pentru a face ceva în sensul găsirii sufletului unei noi culturi proprii.

Se poate ca un fenomen precum postmodernismul estic să se articuleze ca un discurs incoerent, mai mult confuz decât clar, destul de greu de consumat. Discursul cultural postmodernist rusesc se construiește, trecând prin mai multe “situații de postmodernism”- pluralitate, descentralizare, incertitudine, fragmentare, volatilizare, rupere de context. Lumea este un colaj de piese, fraze, versuri scurte, reclame, semne, care oferă mai multe posibilități de exprimare a individualității. Satisfacerea personală, satisfacerea consumatorului, relații (prea)deschise cu ceilalți oameni, sentimentul de trăire a propriei vieți determină oamenii să adopte Occidentul, fără a cunoaște ca aceasta reprezintă manipularea lor de către idei precum productivitate, materialitate, consum, mărfuri. “Falsele nevoi” acaparează energiile umane, care urmăresc îngroparea individului. Singurele lui nevoi sunt hrana, îmbrăcămintea și locuința. Eliberarea de fapt înseamnă înrobirea lor de către cultura materială și aceasta cu ajutorul colosal al mijloacelor de comunicare în masă. Oamenii află din media despre propriilor lor nevoi, ca mai apoi să se supună legii consumatorului. Din media oamenii află despre propriilor lor frământări interioare și primesc tot din media și soluții pentru ele. Libertatea alegerii se proclama neîncetat, uitându-se a se spune că această libertate este, de fapt, doar la nivelul trebuințelor, nevoilor. Libertatea aceasta înseamnă fericire.

Cu toate acestea oamenii de cultura(de dreapta sau de stânga) cât și majoritatea tradiționaliștilor cred că postmodernismul reprezintă Răul, o floare otrăvitoare a Vestului, Dacă se stabilește că postmodernismul occidental este “primit” în spațiul cultural rusesc, se admite însă că pot admise și se pot prelua influențe ale acestuia asupra propriei culturi. Acest sentiment nu este față de versiunea occidentală a postmodernismului, ci față de transformarea acestei culturi într-un instrument al Răului. Utilizarea excesivă a acesteia poate conduce la neutralizarea, la distrugerea logicii discursului culturii ruse, mai mult la distorsionarea propriei logici a purtătorilor de cultură rusească. Este greu de înțeles cum occidentalii înșiși au renunțat la sistemul raționalist, cartezian, inima culturii europene.

Postmodernismul ocupă în unele literaturi o poziție dominantă, în unele nu este atât de vizibilă, iar în altele nici nu a apărut încă. Postmodernismul reprezintă un câștig important al literaturilor dezvoltate, care dețineau o bogată și diversă experiență a modernismului. Țara de origine a postmodernismului este America, și de acolo a pătruns în societățile postindustriale europene și influențele lui se simt în cadrul altor literaturi care încă nu au pătruns în epoca postmodernismului. Tendințe precum deschidere, cosmopolitism încep să preocupe noua gândire. De aceea, specialiștii ruși se cred îndreptățiți să vorbească despre un postmodernism occidental(american și vest-european) și unul oriental (al est-europenilor și

rusesc), în fiecare din acest areal postmodernismul apărând și manifestându-se cu specific, putându-se identifica caracteristici ale unuia sau altuia.

Postmodernismul occidental se caracterizează prin legături puternice cu teoria post-industrializării. Postmodernismul occidental utilizează o gamă diversă de forme de manifestare a culturii de masă, în poziția de vehicul al unei culturi.

Postmodernismul oriental și-a făcut apariția în condiții socio-cultural nefavorabile, în condițiile slăbirii din interior a unui sistem totalitar, în lipsa unei idei culturale și în lipsa unor valori culturale. Accidental reprezentanții culturii rusești au luat cunoștință cu postmodernismul. Aceștia au fost nevoiți să creeze în totalitate contextul postmodernist, neexistent în spațiul rusesc la acea vreme. Aceasta a condus la situația în care scriitorii singuri și-au format propriile opinii despre postmodernism. Aceste opinii însă au intrat în contradicție cu sistemul totalitar, devenind epigoni ai fraților din străinătate. Aceasta conjunctură specifică spațiului rusesc a contribuit la crearea unui specific al postmodernismului estic, rusesc. Discursul postmodernist rusesc este mult mai politizat, principiile care stăteau la baza creațiilor lui, cuprind ideea de-construcției socialismului, al realismului socialist, fiind în poziția de purtător al culturii de masă. Forma creației naționale integrată postmodernismului rusesc se definește prin: limba, în poziția de vehicul al creației literare, multitudinea citatelor din creații rusești clasice, preocuparea pentru problematici ce interesează societatea, națiunea rusa, umorul specific rusesc, ironia rusească. Toate acestea constituie semne specifice unui discurs postmodernist rusesc. Corelarea postmodernismului se poate realiza cu noțiuni tangente precum: poststructuralismul, deconstrucția, intertextul, simulacrul, psihanaliza etc. Cultura occidentală este cool, adică pune accent pe "franchețe, transparență, erotism lăuntric, ironie", în timp ce "stilul rus" pedalează în continuare pe un patetism înflăcărat și nostalgic. Și incompatibilitatea aceasta estetică, meditează Erofeev - postmodernist rus, își are explicația ei în întârzierea acceptării și asimilării structurilor europene.

Bibliografie:

- Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, Iași, Editura Polirom, 2005
Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, București, Editura Humanitas, 1999
Epstein, Mikhail N., Genis, Alexander A. and Slobodanka M. Vladiv-Glover, *Russian postmodernism. New Perspectives on Post-Soviet Culture*, New York, Oxford: Berghahn Books, 1999
Erofeev, Victor, *Enchiklopedya pusskoi dushii*, Moscova, 1999
Hutcheon, Linda, *Politica postmodernismului*, traducere Mircea Deac, București, Univers, 1997
Lefter, Ion Bogdan *Postmodernism. Din dosarul unei bătălii culturale*, ediția a II-a, adăugită, Editura Paralela 45, 2002
Scoropauova, I.S. *Ruskaia postmodernistskaia literatura*, Moscova, Editura Știința, 2002